

O (NE)SLOBODI MODERNOG SUBJEKTA

U svom delu *Ljudsko, odviše ljudsko* Niče modernizam definiše kao epohu prevazilaženja u kojoj se, kako bi se modernizam prevazišao, radikalizuju same njegove tendencije. Uspostavljajući kritiku viših vrednosti civilizacije Niče utvrđuje da je istina vrednost koja se rastvara, te da je verovanje u superiornost istine nad ne-istinom uslovljeno životnim okolnostima čije je vrednovanje utvrđeno u društveno strukturisanim normama. Tako zadatak misli više nije prodreti u osnovu, jer se sama ideja o osnovi unutar sebe logički rastače i, dalje, „sa stanovišta sadržaja, otkriva sopstvenu prazninu: beznačajnost porekla, kada se spozna, raste, dok kao posledica toga, neposredna stvarnost, ono što je oko i unutar nas, počinje polako da pokazuje sopstvene boje, lepote, zagonetke i bogatstva značenja – sve same stvari o kojima drevno čovečanstvo nije ni sanjalo”.¹ U tom smislu, Niče, uspostavljajući razliku između beznačajnosti porekla i bogatstva i punoće boja neposredne stvarnosti, konstituiše svoju ideju o zadatku misli koja više ne poznaje ni osnovu niti ideju istine, a neposredna stvarnost više se ne prepoznaje u celini, već je ona fragmentizovana u celini u kojoj vlada još samo ekscentričnost bez centra. Jedinstvo, koje se nikako nije dovodilo u pitanje, i mišljenje o jedinstvu kao o celini jedinstva i razlike prepoznavali su razliku kao eliksir i provokativni zamajac koji pokreće i uvek iznova jedinstvo utvrđuje, te, prema tome, svedoče i o nedvosmislenom postojanju istine. Kako je takav poduhvat jedinstva postajao sve više sumnjiv i sve manje deljiv, te je posthegelovska filozofija otpočela proces oprastanja od celine, tako se menjao i status slobode subjekta.

Pitanje statusa slobode modernog subjekta u epohi moderne pokrenuće Fuko u svom predavanju na Koleč de Fransu „Trebalo braniti društvo” iz 1976. godine. Polazeći od jednog od najvećih preobražaja političkog prava 19. veka, u kojem je staro pravo suvereniteta dopunjeno jednim novim pravom, pravom da se čoveku dâ život i da se pusti da umre, Fuko pokazuje način na koji se tehnologija vlasti, stvarajući globalnu masu nad kojom vlast uspostavlja, obraća ne subjektu-telu, već subjektu-vrsti, oslanjajući se pri tom na globalne procese svojstvene životu kao što su rađanje, smrt, proizvodnja, bolest itd. Novo preuzimanje vlasti putem omasovljavanja Fuko naziva biopolitikom.² Disciplinarnе mere kao vid kontrole, koje omogućuju da se biopolitika kao takva sprovodi, međutim, nikako ne mogu pripadati jednoj ustanovi, jer centra više nema, nego ta kontrola podrazumeva određeni oblik ostvarivanja vlasti u vidu utvrđenih postupaka kao tehnologija vladanja. Disciplinska funk-

¹ Đani Vatimo, *Kraj moderne*, prevela Ljiljana Banjanin, Bratstvo – Jedinstvo, Novi Sad, 1991, str. 173.

² Biopolitiku Fuko definiše kao sistem vladanja koji deluje na tri polja: na polje reprodukcije, nataliteta i bolesti, zatim na drugo polje, polje osiguranja, grupne štednje i bezbednosti, koje ima za zadatak da „spase” društvo od smrti, koja, opet, proizilazi kao posledica „nesrećnih” okolnosti onoga što čini prvo polje i na treće polje, kojim se dalje regulišu odnosi između ljudske vrste i njihove životne sredine. U tom smislu biće potrebno izmeniti, smanjiti bolesna stanja; produžiti život, podsticati natalitet.

cija takve vrste kontrole je složena: ona ne počiva ni na kakvim rigoroznim merama, već, nasuprot tome, pojedinca postavlja na mesto sa kojeg on ne može videti onoga koji ga kontroliše, ali sve vreme biva svestan prisustva kontrolora. Delujući globalnim mehanizmima kako bi se postiglo globalno stanje ravnoteže i regularnosti, tehnologija moći, dakle, pojavljuje se kao vlast regulacije koja očima daje vid kojim ona može da vidi i pomoću kojeg može da vlada, pa je čovekova sloboda od sna postala iluzija. U utvrđenom sistemu, zapravo, sloboda je dogodljiva, ali na način na koji sistem „oslobađanje pretvara u dužnost, u moralnu obavezu”,³ stvarajući pri tom iluziju njenog suštinskog postojanja.

Jedno od polja na koje mehanizam vlasti deluje, imajući za cilj ukidanje mogućnosti slobodnog delanja i istovremeno stvaranje iluzije njegovog postojanja, jeste polje reprodukcije, nataliteta i bolesti, te, u tom smislu, polje polnosti i seksualnosti. Kako bi se ovladalo seksualnošću, bilo je najpre neophodno svesti je na ravan jezika, da bi se potom nesmetano kontrolisalo i nadgledalo njeno slobodno kruženje u govoru: sve ono što bi se u govoru odnosilo na seks, trebalo je „izbaciti iz stvari koje su rečene i ublažiti reči koje su ga previše iznosile na videlo”.⁴ Stoga, u periodu od 17. do 20. veka o seksu se sve vreme govori kroz različite metafore ili aluzije na seksualno opštenje, da bi se, konačno, o njemu i javno progovorilo i to na način koji ne poznaje razlikovanje dopuštenog od nedopuštenog, čak iako govornik, usled davno usvojenih kodeksa mišljenja i ponašanja, u sebi ostaje pri takvom razlikovanju. Javno progovoriti o nečemu dopušta da se ono kao takvo samo otkrije i utvrdi kao postojeće, te se dalje ono mora neprestano kontrolisati i nadzirati; jer, seks, za dobrobit svih, treba uvesti u red i u sistem korisnosti.

Ako u obzir uzmemo dela Rastka Petrovića, roman *Ljudi govore* i dramu *Sabinjanke*, i osvrnemo se na način na koji se seksualnost u govoru Rastkovih junaka prepoznaje, putem ispovesti i priznanja, nalazimo tragičke sudbine kao posledicu neostvarenih ljubavi, želja, nada, stremljenja, koje, pred nemogućnošću da dosegnu ličnu slobodu, uslovljavaju konstituisanje disperzivnog subjekta. U romanu *Ljudi govore* junakinja Ivona, devojka koja je živela na jezeru i samostalno se izdržavala kao umešna vezilja, progovara o svom porazu i putem priznanja izdiže istinu „koju već sam oblik priznanja uznosi kao nedostižnu”.⁵

„Bio je pet godina stariji. Iako sam bila devojčica, puštao je da se igram s njima, dečacima, i branio me. Kada se vratio iz marine, roditelji su ga oženili.”⁶

i:

„Da sam živela u nekom drugom mestu gde bih videla još drugih ljudi, možda bi neki od njih učinio da na njega zaboravim. Ali ja sam od detinjstva samo njega videla, a od ono malo što je bilo drugih, neki su izginuli, neki su se poženili, a neki otišli.”⁷

³ Žan Bodrijar, *Pakt o lucidnosti ili inteligencija Zla*, preveo Dejan Ilić, Arhipelag, Beograd, 2009, str. 33.

⁴ Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti I*, prevela Jelena Stakić, Prosveta, Beograd, 1982, str. 9.

⁵ *Isto*, str. 56.

⁶ Rastko Petrović, *Ljudi govore*, Rad, Beograd, 2000, str. 62.

⁷ *Isto*, str. 63.

Suštinski odnos prema istinitom naša junakinja ne traži u sebi samoj, već u ispitivanju sebe same koje, sitnim treperavim utiscima, oslobađa osnovna uviđanja svesti. Otuda se obaveza priznanja vraća sa toliko različitih strana, a jednako je otelovljena u njoj da je više ne opaža kao dejstvo vlasti koja je prisiljava; jer, ni u jednom trenutku onaj koji sluša neće nagnati Ivonu ni na kakvu obavezu ispovesti. Naprotiv, čini se da istina, u najdubljem kutku Ivoninog bića, skrivena i od nje same, usamljena, vapi da se obelodani po cenu neke vrste oslobođenja. U obredu priznanja istina se priznaje tako što se slamaju otpori koji su je do tada sprečavali da se izgovori, a sam iskaz na onoga koji ga izgovara deluje kao pročišćenje; on ga iskupljuje, oslobađa ga i obećava mu spas. Međutim, prema Fukou, kako tradicionalno poimanje istine podrazumeva činjenicu da istina nikako ne pripada poretku vlasti, već je po poreklu srodna slobodi, tako je istina koju živi moderni subjekt dobila drugačije kvalitete: ona „nije slobodna po prirodi ni ropski zavisna pogreška, nego je njeno iznošenje na videlo skroz prožeto odnosima vlasti. Priznanje je primer za to”.⁸ Tako se u prvi mah čini da je Ivona, time što je pokazala hrabrost da se sa muškarcem zadrži noću u maslinjaku, ustala protiv čvrsto utvrđenih etičkih normi, a svojim priznanjem oslobodila biće unutrašnjih stega. Međutim, kako moć gospodarenja nad priznanjem nije na strani onoga koji govori, jer onog trenutka kada nešto priznaje, taj gubi i moć jedinog znalca istine, pa i moć kao takvu, što mu je čuvanje tajne omogućavalo, već na strani onoga koji sluša i čuti, „taj istinit govor na kraju dejstvuje ne na onoga koji ga prima, već na onoga od koga je iznuđen”.⁹ Otuda će naša junakinja, sa utiskom da se oslobodila teškog tereta, koji je istovremeno i nanovo uvlači u zamku sopstvene teskobe, sa nepomičnim bledim likom vrlo brzo napustiti maslinjak, u kojem je, odmah posle priznanja, osetila izvesnu opasnost nalik opomeni da se nikako ne sme preći utvrđena granica pristojnosti, te da se sebi dopusti bilo kakvo uživanje u noći sa nepoznatim muškarcem. Istrgnuta iz duše, istina se otela i samom subjektu koji je svojim priznanjem, umesto oslobođenja, osetio ponovno ropstvo sopstvenog trajanja u znaku praznine koja više ne poznaje ni sada već rastočenu istinu.

U Rastkovoju drami *Sabinjanke* još jedna junakinja, ilustrujući konstruisano uobičajen postupak mizoginog mišljenja koje sebe opravdava za sekundarnu poziciju žena u društvu tako što ih smešta u okvire tela „koja su reprezentovana, čak konstruisana kao krhka, nesavršena, neukrotiva i nepouzdana, podređena različitim upadima što nije pod svesnom kontrolom”,¹⁰ svojoj sestri Alisi, prijatelju Džulijanu i lekaru Stivu Deniću, nekoj vrsti psihologa, priznaće da je bila silovana. Naročito insistirajući na prisustvu mladog lekara dok traje priznanje, Gejl Meri otkriva istinu o onome što će je konačno odrediti kao ženu, oslobađajući je konvencionalnih zakona i normi i čineći je pri tom važnom i vrednom. Usled usvojenog mišljenja da svaki sporedni oblik zadovoljstva može pronaći svoje obrazloženje u medicini, koja je pod punom spremom prodrla u sve vidove uživanja, naša junakinja s pravom nalazi neophodne razloge da se priznanje odigra upravo pred jednim lekarom. Vaskrsavši ponovo, sada kao snažna i ostvarena žena, žena koja vredi, čiji je život najzad smislen i ispunjen, u igri između ubeđenja da je materinstvom dosegla lično oslobođenje

⁸ Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti I*, str. 57.

⁹ *Isto*, str. 59.

¹⁰ Elizabet Gros, *Promenljiva tela: ka telesnom feminizmu*, prevela Tatjana Popović, Centar za ženske studije i istraživanje roda, Beograd, 2005, str. 35.

i nametnutih kanonskih znanja, ona pokušava da svoju ličnu slobodu otelotvori pred lekarom, tražeći konačno opravdanje u stalnom znanju, koje neprestano izmiče, te kao takvo sebe nameće uspostavljajući kontrolu. Nesavladivo, ne da se dosegnuti niti mu se na bilo koji način subjekt može približiti, putem umnožavanja govora o sebi, konstruisano znanje omogućuje da se vlast nad subjektom pojača, a polje slobode uruši. U tom smislu čin silovanja i Gejlina prvobitna svest poput Lakanovog „stadijuma ogledala“ dobijaju drugačiju formu: oblikujući svoja otuđujuća odredišta i istovremeno sjedinjujući početno značenje sa onim u šta se ono projektovalo, stvara se unutrašnji napon koji se na kraju baca „prihvaćenom oklopu otuđujućeg identiteta, koji će svojom krutom strukturom obeležiti sav mentalni razvoj jedinke“.¹¹ Sklopivši pakt, do tada, sa otuđenom drugošću u sebi Gejl se na prvi pogled oslobađa žrtvenog ugovora, društvenih konvencija i ustaje protiv simboličkog nasilja i, skandaloznom odlukom da rodi vanbračno dete, svoje celokupno biće dovodi do potpunog i konačnog oslobođenja. Stoga njena odluka da Ralfa ne prijavi policiji sasvim je logična i očekivana, jer on je postao neko kome je ona zahvalna i čiji je i sama dužnik. Tako će u poseti Ralfu u zatvoru ona reći:

„Očekivala sam nešto na čemu ću izmeriti svoju snagu. A onda si došao ti... Iz mraka, nenadno, nenajavljen. Ti si bio vesnik koji si mi pridao značaj, osmislio mi život. Ne, ja te ne mrzim, Ralfe. Uopšte te ne mrzim. Zaista mislim da si u pravu. Da, ja sam znala da postupam kao odana žena. Dao si mi snagu. Pravu snagu. Sada znam da imam vrednosti, naišla sam na iskušenje. I zato sam ti zahvalna.“¹²

„Šta ću da uradim? Ništa, Ralfe. Nosiću tvoje dete i gledaću da ga vaspitam kao pristojnog civilizovanog čoveka. To je sve. Zar ti nije milo što ostavljaš deo sebe?“¹³

Iz potrebe da održi i ojača želju muškarca, Gejl je stajala uz svog mužjaka, oteta, ali i, kao takva, odana, postupivši baš „onako kako i treba žena postupiti“.¹⁴ Iako i sama ne prodi u prirodu želje svoga muža, njena snaga i kontinuitet sposobni su da bez izuzetka i nedvosmisleno istraju u ženstvenosti koja se od nje očekuje. Tako, požrtvovano i savesno materinstvo nadoknađuje nedostatak jedne duboko potisnute seksualnosti, a time što će na svet doneti sina, koji će biti deo njega, deo njenog muškarca, utvrđuje, kroz poistovećivanje sa sinom, njegovo večno i stalno prisustvo. Falusno označena od muškarca, žena spremno dočekuje čoveka koji može da je obdari i hoće da je daruje. Potčinjena kulturom/u kulturi, koja je ugnjetava, spasenje i slobodu naša junakinja traži u materinstvu kao isceljenju, u onome što daje punoću i jedinstvenost ljudskom postojanju, da bi istovremeno, idejom o materinstvu koja ženu kao takvu određuje, sebe negirala, a svoju slobodu ukinula.

¹¹ Žak Lakan, „Stadijum ogledala kao tvoritelj funkcije. Ja kakva nam se otkriva u psihoanalitičkom iskustvu“, *Spisi*, Prosveta, Beograd, 1983, str. 9.

¹² Rastko Petrović, *Sabinjanke u: Dela Rastka Petrovića*, knjiga II, priredio Jovan Hristić, Nolit, Beograd, 1974, str. 344.

¹³ *Isto*, str. 343.

¹⁴ *Isto*.

Sudbine muškaraca neposredno vezane za sudbine naših junakinja tiču se dva Rastkova junaka, Pipa, u romanu *Ljudi govore*, i Ralfa, u drami *Sabinjanke*. Pipo je mladić koji se, zbog želje svoga oca da mu sin ostane na ostrvu kako bi nastavio porodični zanat, odrekao svog sna, sna da postane pomorski narednik. Pošto se vratio iz marine Pipa su roditelji odmah i oženili devojkom koju nije voleo.

„To je bila želja mog oca; da ovde ostanem. Ja sam služio u marini. Puto-
vao sam do Kine i Sidneja, i sve to mi se vrlo svidelo. Da sam ostao u marini,
do sad bih bio marešal (narednik) pomorski, imao bih dobru platu. Nešto
znači biti marešal; i to je život koji nešto znači, koji je za mene!

Čim sam došao, majka mi je našla devojku, i odmah su rekli svima da sam
veren. Oni su se uplašili da neće imati ko da nastavi ovaj zanat. Kao da je to
zanat!“¹⁵

Svoju želju otac sprovodi putem vlasti koja je zakon, pred kojom je podanik, prethodno već sazdan kao podanik, te kao takav i potčinjen vlasti, onaj koji sluša. Pipo poima oče-
vu odluku kao konačnu tek pošto ona prueruši veliki deo sebe: vlast postaje podnošljiva i
uspešno se sprovodi „srazmerno tome koliko je svojih mehanizama uspela da prikrije“.¹⁶ Ni
jednog trenutka, prema tome, otac neće eksplicitno narediti sinu da na ostrvu ostane, već
će pomoću onoga što nije izgovoreno, pomoću onoga što je tajno, svoju odluku uspešno
realizovati. Tajnost u očevoj odluci, međutim, nikako nije zloupotreba, već je neophodna
poluga pomoću koje je njeno sprovođenje jedino moguće, i za onog koji vrši vlast i za
samog podanika: vlast ne bi mogla biti prihvaćena da u njoj nije moguće videti „prostu
granicu postavljenu svojoj želji, granicu koja ističe vrednost jednog nedirnutog – makar
bio i smanjen – dela slobode“.¹⁷ Tako, prethodno je sakrivši, svoju želju da sina privoli na-
stavljanju porodičnog zanata otac će premestiti u drugi plan, a nju će ostvariti drugi član
porodice kroz sasvim drugačiji čin – čin veridbe. Vrednost onoga što je nedirnuto, a čime
otac raspolaže sprovodeći vlast nad sinom, jeste garancija dela slobode, potkrepljena ste-
čenim znanjem o tome da otac najbolje zna šta je sinu potrebno i šta je to što je za njega
najbolje, jer sve očeve odluke nalaze opravdanje i čvrstu potporu u neizmernoj roditelj-
skoj ljubavi. Sa jedne strane, dakle, neizmerna roditeljska ljubav i najbolje želje i namere
nameću dužnost potomstvu da, u ime te ljubavi, uzvrati ljubav poštujući želje i odluke ro-
ditelja, pa će u Pipu istovremeno živeti i ljubav i mržnja prema onima koji su mu slobodu
u svom pravom smislu ukinuli. Sa druge strane, pak, činom veridbe i, još važnije, time što
je *svima* rečeno da je sin veren uspostavlja se dodatna kontrola u kojoj vlast dobija punu
svoju snagu. Kako govor, prema Fukou, treba shvatiti kao niz isprekidanih odsečaka čija
taktička funkcija nikako nije jednoobrazna, tako „ne treba zamišljati neki svet govora koji
je podeljen između primljenog govora i govora isključenog, ili između govora koji gospo-
dari i govora kojim se gospodari, već ga treba zamišljati kao mnogostrukost govornih ele-

¹⁵ Rastko Petrović, *Ljudi govore*, str. 41.

¹⁶ Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti I*, str. 78.

¹⁷ *Isto*.

menata koji mogu dejstvovati u različitim strategijama”.¹⁸ Stoga, umnožavanjem govora o veridbi, te, prema tome, sticanjem znanja o datom događaju, omogućava se snažno ubrzanje društvenih nadzora u skladu sa utvrđenim konvencionalnim normama, dok, istovremeno, sam čin veridbe progovara iz sebe samog kao čin vernosti, koja, kao takva, obavezuje. Prema tome, vlast nalazi utočište u ćutanju i tajni, tačnije, u onome o čemu otac nikada neće progovoriti, ali i u umnožavanju govora koji nikako neće ogoliti osnovnu nameru, već će ukazati samo na jedan njen deo, na jedan njen element koji poprima ulogu taktičkog bloka na polju odnosa sile. Uspostavljena na ovakav način vlast proizvodi unutrašnji rasep subjekta, kojim je prigušena svaka mogućnost za žestokim i revolucionarnim otporom; jer subjekt, ograničen najboljim namerama i očevom ljubavlju, sa jedne strane, i društvenim nadzorima stvorenih na polju „lokalnog žarišta” vlasti–znanja sa druge, ostaje paralisiran u bilo kakvom delanju. Stoga ne iznenađuje njegova indolencija prema vestima koje su ga sačekale po dolasku iz marine. Na pitanje našeg junaka da li je mogao ubediti oca da popusti pred željom da postane marešal pomorski, Pipo odgovara: „O, sve mi je to bilo dosadno. Čak nisam ni pokušao da ubeđujem.”¹⁹

Jedini vid otpora koji je Pipo u stanju da pruži žrtvenog je karaktera: on ostaje u braku kao žrtva sopstvenog poraza i lične neostvarenosti, a mesto gde se njegova nepomirljivost sa sopstvenim životom ispoljava jeste u imenu koje je nadenuo svojoj ćerki: Ivona – ime koje će ga zauvek proganjati i podsećati na neostvarenu ljubav i neostvarenog sebe, a bol, proistekao iz nemogućnosti da se pomiri sa već izvesnom sudbinom, odvešće ga u bolničku postelju. Međutim, svaka nepomirljivost i, u tom smislu, bilo kakav vid otpora ne znači da on nije protivudarc vlasti, „dubinska oznaka koja u odnosu na suštinsku vladavinu tvori jedno u krajnjoj liniji uvek pasivno naličje, osuđeno na bezgranični poraz”.²⁰ On se u nju učvršćuje kao nezaobilazna suprotna strana, kao drugi kraj u vezama vlasti i, kao takav, pomera neke trenutke života, izvesne oblike ponašanja. Ali tu je najpre reč samo o privremenoj tački otpora koja prolazi kroz jedinstvo pojedinca, te svoj oblik uranja u moguće pokretne odnose vlasti. Stoga Pipo, poput kakvog zatočenika kome je zbog nepravedne presude ostala jedina mogućnost da odbija hranu, nikada neće oprostiti svojoj ženi niti će ikada moći da je zavoli, te će se potruditi da ona neprestano toga bude svesna.

Tragična sudbina drugog Rastkovog junaka, koja je odredila sudbine tri života, sudbinu Gejl Meri i njenog nerođenog deteta, kao i sudbinu nedužne služavke, proizvod je spleta okolnosti u kojem se našao mlad čovek po imenu Ralf Nelzon, drvoseča iz Minesote, star 26 godina. Po dolasku iz Minesote u Njujork, Ralf će se jedne noći zateći u stanu markize od Sansberija, čiju će služavku tada ubiti, a onda i markizinu kćer silovati. Promenom načina života kojim je živeo, pri čemu je rad u šumama Minesote zamenio lutanjem njujorškim ulicama, nameće se pitanje problema sredine koju stvara populacija, „u meri u kojoj to nije prirodna sredina i ima povratne posledice na tu populaciju”.²¹ Problem grada, prema Fukou, jeste jedno od polja na koje deluje biopolitika. Kako nova tehnologija vlasti više

¹⁸ Isto, str. 90.

¹⁹ Rastko Petrović, *Ljudi govore*, str. 41.

²⁰ Isto, str. 86.

²¹ Mišel Fuko, *Treba braniti društvo: Predavanja na Kolež de Fransu iz 1976. godine*, preveo Pavle Seke-ruš, Svetovi, Novi Sad, 1998, str. 297.

nema posla sa pojedincem-telom, tako je to novo telo u skladu sa višestrukošću koja ga karakteriše zadobilo pojam „populacije“, a nad njim se u sredini kao što je grad deluje globalnim mehanizmima kako bi se postiglo globalno stanje ravnoteže. Mehanizam regularnosti sprovodi se, prema tome, ne na pojedincu koji se posmatra prema detaljima koji ga određuju, već na čoveku-vrsti, nad kojim se uspostavlja regulacija. Tako, niko osim Gejl nikada neće saznati bilo kakve pojedinosti kojima će Ralfov život biti određen. Stoga će on pred svoju smrt reći:

„Nikada nisam imao prijatelja u životu. Nijednog. Prijatelja ili devojkicu koja bi marila za mene. Ja zbilja ne razumem... Ja sam obična propalica. To sam ja.“²²

U nemogućnosti da odgovori na ustaljene zahteve društva kao što su reprodukcija ili proizvodnja, „beznačajnost svog realnog života on zamenjuje na neki način beznačajnošću svog dvostrukog života – preobražavajući ga tako originalnim vidom kontratransfera“.²³ Crpeći odatle svoju energiju on može podneti svoj ilegalni život, koji mu istovremeno jedino omogućava da živi svoj, uslovno rečeno – realni život. Jer, po umorstvu služavke i nakon što je izvršio čin silovanja, Ralf odlazi u drumsku krčmu u kojoj će ga uhapsiti policija dok pleše sa jednom ženom. Ilegalnim, dvostrukim životom stiže se mogućnost da se vidi, a da se ne bude viđen, čime naš junak stvara iluziju o sebi kao kontroloru kome je u realnom životu poznata isključivo pozicija kontrolisanog. Ako se seksualni čin shvati kao „aktivnost koja svojom silovitošću ugrožava kontrolu i vlast što ih je uputno imati nad samim sobom, a iscrpljivanjem organizma umanjuje snagu koju pojedinac treba da čuva i održava“,²⁴ čime se pokazuje njegova smrtnost, što sa druge strane obezbeđuje opstanak vrste, onda se čin silovanja u ilegalnom životu može razumeti kao inverzna projekcija očekivanih normi ponašanja kojima se postaje koristan član društva. Uzglobljen mehanizmima regularnosti subjekt nije u stanju da u svom realnom životu dela na bilo koji način kojim bi dosegao ličnu slobodu, pa svoj rasep on gleda vlastitim očima otkidajući se sam od sopstvenog bića: suzbijena želja, pravno-moralno kodifikovana, koja po sebi nosi negativne vrednosti i spada, istovremeno, u nadležnost crkvene i bračne ustanove, oslobađa se u polnom činu, koji, „ukoliko nije umeren i valjano raspodeljen, oslobađa nekontrolisane snage, slabi energiju, i dovodi do smrti bez časnog i čestitog potomstva“.²⁵ Ralf, prema tome, nije mogao očekivati da ne bude prijavljen za nedelo koje je učinio, a još manje se mogao nadati bilo kakvom oprostaju iako će, u zaklonu svog realnog života, preplašen, u jednom trenutku to od Gejl i zatražiti:

„Nemojte još da me ostavljate! Gospode, pomislite, kakav sam ja kukan van crv. Ali, pre nego što odete, recite da mi opraštate. Ja nisam rđav čovek, zbilja nisam. Samo glupa, ništavna budala... Recite da se ne ljutite na mene, hajde recite.“²⁶

²² Rastko Petrović, *Sabinjanke*, str. 344.

²³ Žan Bodrijar, *Pakt o lucidnosti ili inteligencija Zla*, str. 42.

²⁴ Mišel Fuko, *Istorija seksualnosti II*, prevela Ana Jovanović Kralj, Prosveta, Beograd, 1976, str. 124.

²⁵ *Isto*, str. 135.

²⁶ Rastko Petrović, *Sabinjanke*, str. 344.

Oduzimajući sve od svog konvencionalnog bića, pošto je pomeo sve znakove identiteta, on se vraća svom realnom životu lišenom smisla, „u koji se smešta kao senka samoga sebe – ili kao čovek koji je izgubio svoju senku”.²⁷ Stoga smrt čeka mirno, sa znanjem da se ona, kao najintimnija i najprivatnija tačka postojanja, otkida od svakog vida kontrole.

Kod naših junaka sloboda i individualnost prepoznaju se ne kao prirodna stanja svoje raspoloživosti, već kao veštačka stanja, „vrsta moralnog imperativa”²⁸ čiji ih neumoljivi dekret pretvara u taoce sopstvenog identiteta i vlastite volje. Nalik stokholmskom sindromu, njihova potraga i vapaji za slobodom pretvorili su njihova bića istovremeno i u taoce i u teroriste: „talac samog sebe, ne zna kako da razmeni ili kako da se sebe ratsilja”.²⁹ U potrazi za slobodom i isceljenjem, hraneći do iscrpljivanja subjektivnu iluziju, naši junaci nisu u stanju da spoznaju odsustvo identiteta kao takvog, te se, kao pred otelotvorenom sablašću, uhvaćeni u zamku, svom snagom svoga bića osipaju i urušavaju. U nemogućnosti da živi bez identiteta, subjekt neprestano dela kako bi ga uspostavio, oblikujući time svoje postupke kao što magnet oblikuje opiljke gvožđa. Jer, „nema više slobodne volje, nema odgovornog subjekta, samo igra aleatorne disperzije”³⁰ koja ne uspokojava niti doводи do konačnog rešenja.

Literatura:

- Bodrijar, Žan, *Pakt o lucidnosti ili inteligencija Zla*, preveo Dejan Ilić, Arhipelag, Beograd, 2009, str. 33-44.
- Fuko, Mišel, *Istorija seksualnosti I*, prevela Jelena Stakić, Prosveta, Beograd, 1982.
- Fuko, Mišel, *Istorija seksualnosti II*, prevela Ana Jovanović Kralj, Prosveta, Beograd, 1976, str. 124-137.
- Fuko, Mišel, *Treba braniti društvo: Predavanja na Kolež de Fransu iz 1976. godine*, preveo Pavle Sekeruš, Svetovi, Novi Sad, 1998, str. 290-320.
- Gros, Elizabet, *Promenljiva tela: ka telesnom feminizmu*, prevela Tatjana Popović, Centar za ženske studije i istraživanje roda, Beograd, 2005, str. 35-37.
- Irigaraj, Lis, „Taj pol koji nije jedan”, preveo Aleksandar Zistakis, *Gledišta*, Beograd, 1990/1-2.
- Lakan, Žak, „Značenje falusa”, *Spisi*, Prosveta, Beograd, 1983.
- Lakan, Žak, „Stadijum ogledala kao tvoritelj funkcije. Ja kakva nam se otkriva u psihoanalitičkom iskustvu”, *Spisi*, Prosveta, Beograd, 1983.
- Petrović, Rastko, *Ljudi govore*, Rad, Beograd, 2000.
- Petrović, Rastko, *Sabinjanke u: Dela Rastka Petrovića*, knjiga II, priredio Jovan Hristić, Nolit, Beograd, 1974.
- Vajninger, Oto, *Pol i karakter*, prevela Irma Šosberger, Feniks libris, Beograd, 2007, str. 308-339.
- Vatimo, Đani, *Kraj moderne*, prevela Ljiljana Banjanin, Bratstvo – Jedinstvo, Novi Sad, 1991, str. 168-185.
- Volfrang Velš, *Naša postmoderna moderna*, prevela Branka Rajlić, Knjižarnica Zorana Stojanovića, Novi Sad – Sremski Karlovc, 2001, str. 144-177.

²⁷ Žan Bodrijar, *Pakt o lucidnosti ili inteligencija Zla*, str. 43.

²⁸ Isto, str. 39.

²⁹ Isto.

³⁰ Isto, str. 40.